

De eenzame uitvaart

Met gedichten van

Jan Aelberts
Bernard Dewulf
Andy Fierens
Maarten Inghels

*Veertig verhalen en gedichten
bij vergeten levens*

Lies Van Gasse
Joke van Leeuwen
en Stijn Vranken

De
een
zame
uit
vaart

Maarten
Inghels

DE BEZIGE BIJ ANTWERPEN

DIT BOEK IS VOOR

*mevrouw J.V.L., meneer F.T., meneer R.H.,
meneer J.K., meneer H.D.R., meneer R.L.,
meneer M.V.d.B., mevrouw H.V.I.,
meneer R.P., mevrouw C.B.U., meneer M.N.P.,
meneer A.D.S., meneer Nguyen Van Kham,
mevrouw A.A., meneer L.L., meneer J.V.D.,
meneer R.C., mevrouw A.V.D., meneer P.C.,
meneer R.G., mevrouw P.D., meneer G.D.,
mevrouw H.McI., meneer J.V.d.H.,
meneer J.K.R., meneer H.H., meneer H.D.K.,
meneer H.P., mevrouw N.H., meneer P.V.H.,
meneer F.S., meneer F.S., meneer W.d.V.,
meneer G.D., mevrouw F.D.S.,
meneer W.D., meneer J.D., mevrouw A.H.,
meneer G.B. en meneer M.B.*

De afgelopen vijf jaren maakte ik veertig eenzame uitvaarten mee, waar anders niemand aanwezig zou zijn. Onder een eenzame uitvaart verstaat men een begrafenis of crematie die door niemand wordt bijgewoond, afgezien van de vier dragers, een ceremonieleider en, in de afgelopen vijf jaar in Antwerpen, de dichter die de laatste woorden spreekt. Dit initiatief is niet nieuw. Het was de dichter Bart F.M. Droog die in 2002, in zijn hoedanigheid als stadsdichter van Groningen, bij het bestuur opperde om een dichter een voor de gelegenheid geschreven gedicht te laten voordragen op een uitvaart waar geen nabestaanden aanwezig zouden zijn. Later kreeg dit idee navolging in Amsterdam, Utrecht, Den Haag en Rotterdam.

Enkele verhalen die kort na elkaar in de krant stonden, wekten bij mij het idee op om ook in Antwerpen dichters aan te sporen hetzelfde te doen. In de zomer van 2008 werd een anonieme baby begraven op kerkhof Ruggeveld in Deurne. Het kind was een paar dagen eerder, gewikkeld in plastic zakken, aangetroffen in het park Rivierenhof. In een afscheidsbrief had de moeder laten weten dat de baby voor haar godsdienst ongewenst was. Ik was vooral geraakt door een foto bij het krantenartikel: een babygraf waarop een eenvoudig houten plankje stond met de letters N.N. – *nomen nescio*, naam onbekend.

In diezelfde periode was er Elhassan Ougfa, een Marokkaanse dakloze die met afval een hutje had gebouwd aan de Brusselse Van Praetlaan, naast het Koninklijk Paleis. De kranten hadden vooral oog voor het kleurrijke verhaal: ‘de buur van de koning’ gebruikte een omgevallen ijskast als wasbak, en als diepgelovige moslim had hij een kleine mos-

kee gebricoleerd in zijn verblijf. Wat mij vooral trof was zijn eenzame uitvaart. Er werd geen geld gevonden voor de repatriëring van zijn lichaam naar Marokko, waar hij nog verre familie had.

In de kantlijn van een artikel schreef ik het volgende gedicht.

Een moskee

Voor Elhassan Ougfa

(1974 – 2008)

Je had alles kunnen worden maar werd
het niet; een winkelier van lege dromen
verzameld in een oude pan, of een prins

die zijn burens wel bezoekt. Voor niets ging
je op de foto in de krant, met je stofjas
en broek gestreken aan de muren van je hut.

Misschien had je met al het opgespaarde leed
een letter kunnen kopen, om zo je verhaal te vertellen.
Over de sleutel op je deur tegen hoge ogen

van paleiskantelen. Of het sprookje van de cirkel
van vondsten die zich steeds dieper het bos in groef.
De omgevallen ijskast als een wasbak.

Achter in je hut had je een moskee,
misschien bad je daar 's avonds met de koning mee.

Het is een verontrustende vaststelling dat er in de stad Antwerpen jaarlijks een tiental mensen de dood alleen in de ogen kijken. Dit is maar een deel van de tweehonderd uitvaarten die door het OCMW worden vergoed. Zo'n standaard uitvaartpakket bestaat uit een goedkope kist en een teraardebestelling op 'de gewone lijn' met concessies voor vijf jaar, tenzij het de uitdrukkelijke wens van de overledene was om gecremeerd te worden.

Wie al eens een perk van 'de gewone lijn' heeft bezocht, weet wat men met troosteloosheid bedoelt. Op het uitgestrekte veld duiden enkel smalle houten bordjes de ligplaatsen van de overledenen aan. Het zijn tijdelijke herkenningpunten tot er een zerk is aangeschaft, maar vaak komt het niet zo ver. Ze wijzen als pijlen naar boven. De naam en het jaar van overlijden zijn er in het wit op gekalkt. Geen geboortedatum. Op dit perk heeft men geen leeftijd. Bij de meesten groeit er gras op de buik, maar hier en daar is er toch een definitieve grafsteen te bespeuren, als de familie nog een sok onder het bed vond voor een granieten gedenkplaat. Wanneer niemand het graf bezoekt, zal met het verstrijken van de tijd de naam verweren, het houten bord afbreken en omvallen in het gras, waarna de gemeentediensten het wegruimen. Niets zal de bezoeker er nog aan herinneren dat er een graf is, dat er iemand ligt te rusten.

Een eenzame uitvaart in Antwerpen duurt twaalf minuten. In Amsterdam komt men eerst samen in een auditorium, men draait drie muziekstukjes, de dichter draagt zijn gedicht voor, waarna men naar het graf trippelt. Na het begraven wordt er vaak nog koffie en een plak cake geserveerd, een ritueel dat zich tussen de dragers, de man van het uitvaartcentrum en de dichter afspeelt. In Antwerpen gebeurt het op zijn zachtst gezegd soberder. Nadat het kleine gezelschap zich verzameld heeft aan de ingang van

begraafplaats Schoonselhof, wandelen we het eindje naar het perk, tenzij er nog plaats is in een van de wagens van de uitvaartondernemer. Een lift krijgen van de Firma verkort de uitvaart met vijf minuten. Samengekomen aan het graf wordt de kist op schragen geplaatst, krijgt de dichter een teken dat het zijn beurt is, en voor we met de ogen hebben geknipperd, is er gegroet en laat men de kist neerdalen. Dat is een klein kwartiertje samengebalde aandacht voor de ongelukkige dode. Je hebt maar twaalf minuten nodig om iemand uit te wissen, onder de zoden te stoppen.

Wanneer de uitvaartondernemer een sterk vermoeden heeft dat er niemand op een uitvaart aanwezig zal zijn, neem ik contact op met een dichter die in korte tijd een gedicht zal schrijven aan de hand van de summiere gegevens die ik van de Firma ontvang. Meestal gaat het dan om informatie uit het Rijksregister; geboortedatum en -plaats, sterfdatum, plaats van overlijden, in een ziekenhuis of door de politie in zijn of haar woning gevonden en meestal vergezeld van de korte mededeling dat er 'geen familie werd gevonden'.

Het gebeurt dat ik naar een rusthuis, een ziekenhuis of sociaal kantoor telefoneer, of even langs het huis of appartement van de onfortuinlijke eenzame fiets en bij de burens aanbel om meer gegevens te verzamelen. Hoe meer we weten, hoe persoonlijker het verhaal, des te meer krijgt de anonieme bewoner van de stad een gezicht. Die extra gegevens, de kleine verhalen als ondertoon van hun leven, zorgen ervoor dat de dichter niet hoeft te vervallen in algemeenheden, en dat hij of zij minder hoeft te gissen.

Soms kom ik te weten hoe de persoon zijn of haar leven kleur en invulling gaf: dat hij postzegels verzamelde, dat zij in een rolstoel zat en haar man in de dood wilde vergezellen, dat hij van dieren hield, maar meestal gaat het om minder

fraaie dingen die ik te horen krijg: in welke omstandigheden de overledene werd gevonden. Met de spinnende kat op de buik, op een bankje in het park, al drie weken dood voor het flikkerende televisietoestel.

Vaker moet ik gokken naar de levensloop van de overledene, of die al dan niet grillig was, waarom het contact met familie verwaterde of ontbrak, of hij of zij van geboorte tot graf in de sinjorenstad verbleef. De meesten hebben zich bij leven al uitgewist, alsof ze geen spoor nalieten. Een typisch profiel van de eenzame in Antwerpen is er niet. Bij uitvaarten van migranten met exotische geboorteplaatsen en namen als een vreemdsoortig lied vermoeden we vaak gelukzoekers die, van Noord naar Zuid trekkend of omgekeerd, een nieuwe plek zoeken om te blijven, lief te hebben. Het contrast tussen hun grootse verwachtingen en het trieste einde is schrijnend, vermoed ik.

Maar de volgende groep is wellicht de grootste; de ouden van dagen die met hun typisch Vlaamse naam het rusthuis opzochten of een laatste winter alleen doorbrachten in hun woning. Sinjoren die in het hart van de stad wachten op de dood. Enkel een naam op de brievenbus bevestigt nog hun bestaan. Oudere mensen vinden nog moeilijk een ingang in de samenleving zodra ze erbuiten zijn gevallen. De actieradius van looprek of stok is klein, en zeker wie geen kinderen heeft, loopt een verhoogd risico.

Ik kan me moeilijk voorstellen dat iemand radicaal beslist: van nu af aan wens ik geen enkel contact meer met mijn familie of kennissen. Er is altijd iets gebeurd. Er was bijvoorbeeld het onafscheidelijke koppel zonder kinderen, waarvan (meestal, en de statistieken staan me daarin bij) de man eerst heengaat, waarna de vrouw haar laatste jaren eenzaam slijt. De meeste eenzaam overledenen zijn echter tijdens hun leven al uit meerdere boten gevallen. Ze drijven

steeds meer af naar de rand van de samenleving, naar de rand van de stad, tot ze helemaal alleen zijn.

Uitvaartondernemers werken niet alleen met overledenen, maar vooral met de levenden. Ze realiseren de gekste wensen van de nabestaanden of troosten hun diepste gevoelens met een ritueel. En altijd speelt de taal de grootste rol in dat rouwproces. Wie achterblijft zoekt naar woorden om te beschrijven wat er gebeurde. We hebben de taal nodig om te proberen dat wat we niet begrijpen, wat onbevattelijk is voor onze geest, toch te formuleren. Ik ben ervan overtuigd dat poëzie hiervoor het meest geschikte instrument is. Gedichten vertellen evenzeer hoe we met leven moeten omgaan als met de dood, of tonen aan dat we er niets van bakken, dat het ons niet lukt om om te gaan met de onpeilbare diepte van de dood.

Waar de uitvaartondernemers anders hun handen vol hebben met het begeleiden van familie en vrienden, hun schouders zetten onder een goedgevuld programma van rouwteksten en liedjes, staan ze bij een eenzame uitvaart met lege handen aan de juiste kant van het gras. Uit goede bron weet ik dat vóór de komst van de dichter, de ceremonieleider bij een eenzame uitvaart wel eens durfde terug te grijpen naar gespecialiseerde vakliteratuur, en in het bijzonder naar het verzameld werk van Phil Bosmans. De uitvaartondernemers hebben dus ook de onweerstaanbare hang naar enkele woorden van verstillings, zelfs al prevelt de spreker in het ijle. Je kunt meewarig doen over de wollige teksten van Bosmans, maar ik was blij verrast te horen dat de dragers een eenzame uitvaart met evenveel egard en gevoel voor eer verzorgen als een doordeweekse ceremonie voor een volle kerk.

In Antwerpen komen sinds 2009 beurtelings Stijn Vranken, Bernard Dewulf, Andy Fierens, Jan Aelberts, Lies Van Gasse, Joke van Leeuwen en ikzelf aan het graf staan, en brengen we een eerbetoon aan iemand die we nooit hebben gekend. Dat is een hachelijke klus; de dichter begeleidt als laatste schakel de overledene met enkele woorden naar het graf. Een taak die meestal weggelegd is voor de meest dierbare nabestaanden, niet zelden voor een vol auditorium.

De dichter vermijdt clichés, maar bepaalde begrippen keren met regelmaat terug: de maan, de sterren, het raam. En het eeuwig twijfelende bijwoord ‘misschien’ – wij erkennen dat we het niet weten. De ene keer spreekt hij of zij de overledene aan als in een brief, de andere keer in verhalende vorm, maar steeds drukken we de wens uit dat de dode nu op een goede plek terecht is gekomen, de rust heeft gevonden, de stilte.

We zijn allemaal nabestaanden, ook van wie we tijdens het leven vergeten zijn. Op de uitvaart praat de dichter in het ijl, maar tegelijkertijd richt hij zich persoonlijk tot de overledene. Hij of zij vel't geen oordeel, wast geen zonden weg, is geen prediker aan het graf, maar wordt gevraagd enkele dagen door te brengen met de overledene, zich in te leven om zo een hoogst persoonlijk gedicht te schrijven. De dichter kruipt in de rol van de nabestaande.

Zo kreeg ik in de winter van 2012 een paar wanhopige mails van twee dames die net tot de ontdekking kwamen dat hun oom enkele maanden daarvoor was begraven. Van zijn overlijden waren ze niet op de hoogte gebracht en ze wilden heel graag weten of er een dichter aanwezig was, en of ze dat gedicht dan mochten lezen. Het zou een troost zijn, mochten ze weten dat er een dichter was die hun oom vergezelde op zijn laatste reis. Die was er niet. Dat de dichter

de afspraak met de dode weleens misloopt, leest u in de laatste reportage.

De mensen over wie we schrijven, hebben als schimmen in deze stad geleefd. Ze laten vaak geen enkel spoor achter. Dan is een gedicht het enige wat aan hun bestaan herinnert. Dit boek is een bundeling van hun verdwenen levens, van het zoeken naar de juiste woorden, opdat we die veertig vrouwen en mannen niet zouden vergeten. Dit boek, de twaalf minuten en enkele zalvende woorden aan het graf maken misschien weinig verschil, maar het is een poging vanuit de overtuiging dat iedereen het respect verdient om gezien te worden. In het leven, en in de dood.

Maarten Inghels,
augustus 2013, Antwerpen

EENZAME UITVAART NR. 1

Mevrouw J.V.L.

Mevrouw J.V.L. is geboren op 29 januari 1920 te Antwerpen en daar overleden op 18 januari 2009. Haar asuiststrooiing vond plaats op 23 januari 2009 op begraafplaats Schoonselhof.

Dichter van dienst was Joke van Leeuwen.

Twee uur voor de eerste eenzame uitvaart heb ik met de uitvaartondernemer afgesproken. Zijn kantoor bevindt zich aan de Sint-Bernardsesteenweg in Hoboken, een lange steenweg die zich loodrecht door de wijk het Kiel en Hoboken snijdt, om uit te monden op begraafplaats Schoonselhof. Naast dit kantoor heeft de uitvaartondernemer nog enkele andere filialen in de rand rond Antwerpen, bijna alle voorzien van een eigen rouwcentrum en wagenpark. Zijn Firma ligt onder contract bij het OCMW Antwerpen en regelt voor hen al enkele jaren de uitvaarten van minder gegoeden.

Anthony en ik moeten nog enkele zaken bespreken: hoe een eenzame uitvaart zal verlopen, op welk moment de dichters hun gedicht voorlezen en, ook belangrijk, hoeveel eenzame uitvaarten hij per jaar verzorgt.

‘Toch zeker een tiental per jaar’, zegt hij. ‘Maar de ene maand hebben we er vijf, de andere geen.’ Anthony loopt springerig door zijn kantoor op de eerste verdieping en steekt een sigaret op. Ik zit aan de hoogglanzende houten tafel met een kopje sterke koffie, het soort bittere koffie dat je altijd krijgt op koffietafels. Door de hoge glasramen schijnt het gefilterde januarilicht binnen.

Ik laat hem de handgeschreven brief lezen die ik eerder die week per post kreeg. Een zekere Frans bericht daarin

over zijn gewezen collega en volgens hem tevens familie van Fidel Castro, de oude zeeman Rodolfo Mendez. Rodolfo woonde op een klein appartementje op Linkeroever tot Frans in 2004 de verjaardagswensen die hij naar Mendez stuurde terugkreeg. Rodolfo bleek door een gasontploffing in zijn kamer langzaam en pijnlijk te zijn gestorven. Op zijn begrafenis waren twee burens aanwezig. Rodolfo was een eenzaat. Frans schreef voor het graf van Rodolfo het gedicht *Schoonselhof U38*: 'Rodolfo Quevodo Mendez, maat, / alleen twee zeelui bij je grenenkist: / een Griekse en een Hondurese buur, / zeelui zoals jij destijds en zoals ik.'

Anthony vouwt de brief weer dicht en lijkt overtuigd te zijn van het nut van De eenzame uitvaart. 'Mijn neef runt een dierencrematorium', zegt hij. 'Daar worden de dieren soms met meer eer behandeld. We spreken nog steeds over mensen.'

Zijn secretaresse brengt een tweede kop koffie en we praten over de eerste eenzame uitvaart, die van mevrouw J.V.L. Ceremoniemeester Bert, die vaak de uitvaartdienst leidt, wordt erbij gehaald. Een rijzige en magere man in zwart pak stapt binnen, zijn hoed in de hand.

'Uitzonderlijk verzorgen we een kerkelijke ceremonie, als dat in de laatste wilsbeschikking is gespecificeerd. Nu, de dienst is erg sober. Er worden een paar teksten voorgedragen en we groeten', vertelt Bert.

'Soms hebben we een crematie, waarna de urne achteraf naar de begraafplaats wordt gebracht voor de uitstrooiing', vervolgt Anthony. Bert vindt ons idee om bij elke eenzame uitvaart een dichter een persoonlijk gedicht te laten schrijven, erg mooi. Hij stelt voor om in plaats van de teksten uit hun mapje te gebruiken, nu de dichter aan het woord te laten tijdens de dienst.

De Firma wist erg weinig te vertellen over J.V.L., dus had ik naar het rusthuis gebeld waar ze haar laatste jaren had doorgebracht. Na enkele wachtmuziekjes werd ik doorverbonden met de persoonlijke verpleegster die me enkele karaktertrekken en anekdotes kon vertellen. Van J.V.L. moesten de gordijnen altijd openblijven. Haar handtas liet ze nooit los, daarin zat een mooie zakdoek en een foto van haar overleden man. Ze zat in een rolstoel, maar daar wilde ze uit, ze wilde naar haar man. Het voelde raar aan om over de telefoon het leven van een onbekende te overlopen.

Het is tijd om ons naar Schoonselhof te begeven om de eerste eenzame uitvaart te verzorgen. Ik heb om kwart voor twee aan de parking van het crematorium met Joke van Leeuwen afgesproken, die het eerste uitvaartgedicht wilde schrijven voor mevrouw J.V.L. – toevallig dezelfde initialen als de hare.

Ik mag meerijden in de Humvee van Anthony, een zware tank waarmee je hoog en droog op de weg uitkijkt. ‘Gekocht na een ongeluk met mijn vorige wagen’, zegt hij. Begraafplaats Schoonselhof ligt aan het einde van de Sint-Bernardsesteenweg, waar tram 24 zich draait om weer koers naar de stad te zetten. Ik vertel over de dichter en tevens begrafenisondernemer Thomas Lynch, die in een van zijn essays het idee oppert om een golfbaan te combineren met een begraafplaats: een ‘golfatorium’. Immers, begraafplaatsen worden uit het centrum geweerd omdat mensen zich het liefst zo ver mogelijk weghouden van het graf. We moeten opnieuw wennen aan de dood, en hoe kan dat beter dan met een ontspannen uitje naar grootmoeder, met de golfstick in de hand en het balletje op haar buik?

Na een kwartiertje houdt de Humvee halt voor het crematorium. Joke staat al op de parking te wachten. We schud-

den handen en overlopen nog even hoe de eerste uitvaart zal verlopen. Dan rijdt de lange grijze auto voor, waarachter we in een mager rijtje lopen. De dragers hebben hun zwarte overjassen met het logo van de Firma aan en vouwen de handen op de buik. Hoewel het maar de tweede strooiweide is, lijkt de dreef erg lang. Er steekt een felle wind op waardoor we allemaal bijna voorovergebogen achter de lijkwagen aan lopen, alsof we nu al een buiging maken voor mevrouw J.V.L., tot we aan de juiste strooiweide komen.

De wagen stopt. Ik ben nerveus voor wat zal komen.

De laadklep gaat open, en in de veel te grote kofferruimte staat de urne met mevrouw J.V.L. erin. Een drager houdt met beide handen de bus voor zich en draagt hem tot aan de sokkel naast de strooiweide. Hun gebaren verraden routine, hoewel Anthony me verzekerde dat een eenzame uitvaart altijd opnieuw wennen is. Een van de dragers fluistert dat het het geschikte moment is voor het gedicht. Joke gaat aan de urne staan, en de rest schuifelt dichterbij zodat de harde wind ons niet belet om haar woorden te horen. Ze moet het papier waarop het gedicht staat stevig vasthouden.

Voor J.V.L.

U heeft geleefd, uw voeten zijn gegroeid,
raakten de aarde aan, tot ze verbaasd om
wat niet wilde op de plankjes van de rolstoel
bleven staan. Uw handen tastten naar uw tas
waarin uw wereld en uw zakdoek zat,
uw ogen naar de man die ooit dicht bij u was,
naar wie u hielpen, naar het licht dat u begroette.

Waar u nu ook mag zijn waar u niet bent,
we zullen weten dat u heeft geleefd en liefgehad
en dat daar de gordijnen open moeten.

Na het voorlezen vouwt Joke het papier op en een voor een groeten we een laatste keer de urne. Een van de dragers stelt ons in een rijtje langs de weide op, waarna hij behoedzaam het gras op stapt en de as uitstrooit. De wind doet onze ogen prikken. Aan de overzijde van de weide zie ik dat een andere uitvaart in gang wordt gezet. Het contrast is groot tussen de stoet van dertig mensen die achter de wagen wandelen, en het rijtje van zes dat mevrouw J.V.L. naar haar laatste rustplaats brengt. Wanneer de drager met de lege urne terugkeert, krijgt de wind een korte opstoot, tilt het stof uit het gras.

EENZAME UITVAART NR. 2

Meneer F.T.

Meneer F.T. is op 21 februari 1928 geboren en in zijn woning te Antwerpen overleden op 3 augustus 2009. Zijn uitvaart vond plaats op 11 augustus 2009 op begraafplaats Schoonselhof.

Dichter van dienst was Jan Aelberts.

Eerst was er vals alarm. Na de eerste eenzame uitvaart in januari had ik een dichter ingeschakeld voor een nieuwe dode, maar daags voor de uitvaart dook er gelukkig nog familie op. Het werd kalm. Maar nu, zeven maanden later, is men absoluut zeker van een eenzame uitvaart. Meneer F.T. werd door de politie aangetroffen in zijn woning, waarna de burens verklaarden dat het een eenzaam betrof. Ongehuwd, geen kinderen. Iemand die nooit bezoek kreeg.

Na het weekend zou meneer begraven worden op begraafplaats Schoonselhof, krijg ik per mail van de Firma door. Er rijst een probleem omdat ik die dag enkele uren later een vliegtuig moet nemen in Charleroi. Ik zal het nooit halen, aangezien men al wekenlang de versmalling van de E19 Antwerpen-Brussel aankondigt, en bijbehorende files op de alternatieve route: de lelijke Boomsesteenweg met zijn ontelbare stoplichten. Na enkele mails kom ik met de Firma overeen de uitvaart te vervroegen naar halftien in de ochtend. Omdat dit nog maar de tweede uitvaart is die we verzorgen, en er nog wat smeer in de communicatie met het uitvaartcentrum moet komen, wil ik geen verstek geven. Dichter Jan Aelberts antwoordt bevestigend op de vraag dat weekend nog een gedicht te schrijven voor meneer F.T. Er zijn weinig tot geen gegevens bekend.

De avond voor de uitvaart slaat het weer om. De aanhoudende hittegolf wordt in regen gesmoord, die niet zal stoppen tot ik op het vliegtuig stap. Als ik na een onrustige nacht hondsvoeg opsta, valt er uit de grijze lucht nog steeds een miezerige regen. Op tram 24 richting Schoonselhof is het verdacht rustig. Snel wissel ik nog wat tekstberichtjes met Jan, die vanuit Gent de trein naar Antwerpen neemt. Ik schrijf dat hij het best in het station van Berchem afstapt en een taxi naar de begraafplaats neemt. De doden huizen een heel eind buiten de stad.

Nadat Jan de taxichauffeur heeft betaald, steken we gelijktijdig sigaretten op. Omdat er niemand van de Firma te bespeuren valt, toets ik haar nummer in. We bevinden ons aan de verkeerde ingang van Schoonselhof, krijg ik te horen. We wachten aan het crematorium, waar we afspraken voor nummer één, maar de begrafenis van nummer twee vindt plaats aan de andere kant van het park, op een kwartier loopafstand. Aan de andere ingang aangekomen blijkt de kleine stoet al onderweg te zijn naar perk U. Hijgend lopen we verder naar het perk. Net op tijd kan ik de uitvaartmedewerker een teken geven dat we er zijn, en op zijn beurt gaat hij op een drafje naar het graf en maant de gravers aan tot stoppen. Die wilden net de kuil dichtgooien.

Met drie staan we aan de voet van het graf. De ceremoniemeester met zijn zwarte pak, mantel en stropdas, gebaart dat we een laatste groet aan meneer F.T. kunnen brengen. Naast de kuil die gelijkmatig rechthoekig is afgegraven, ligt een grote hoop zand, met daarin het bruinzwarte bord. 'F.T. 2009' staat er in het wit op geschilderd. Geen geboortjaar. Jan leest zijn gedicht voor, met ietwat trillende stem. Met gebogen hoofden luisteren we.

Voor F.T.

Hij bestaat niet meer zoals hij eerst bestond, blauw doorbloed,
kortademig en met open mond kwijlde hij zijn vuisten nat, bereid
om ze te heffen voor een koningsdroom, een heldendaad zoals
het eerste lopen dichterbij bestormen staat dan alle andere dagen.

Om hem heen verslikken jongens zich in hun jeugd, happen landen
koortsig naar oorlog, breken alle kalveren hun poten van extase
aan de voet van hun overgave. Ze branden langzaam op tot wolken.

Maar alles dooft ook weer. Elk woord laat zich zonder verzet
vervangen door zwijgzaamheid en zinderende straatlantaarns.
En in het canvas van de televisie dansen de jongens verder in kleur.

Ook dat is vrede.

Dan pas staat de eenzaamheid op met gebalde vuisten, als een reus
gewapend met stilte en een verbeterde glimlach tussen de kaken.
Ergens halverwege de scherpte van een polaroid volgt hij de goten,
bestaat hij zomaar, zonder reclame voor bereikbaarheid,

altijd en overal. Als een slaaplied voor het ontbreken
kruipen twee gebalde vuisten tegen zijn lichaam aan.

Ook dat volstaat.

Nu kun je naar eigen geloof de laatste groet brengen, suggereert de uitvaartmedewerker. Aarde op de kist werpen is een van de opties. Hij stelt een lichte buiging voor, een beweging die hij voordoet door een lange knik te maken met zijn hoofd en het bovenlichaam mee te laten hangen. Daarna loop ik naar de berg aarde en steek mijn hand tot aan de pols erin. Een doffe klap van het zand op de goedkope kist volgt. De kist is redelijk smal vanonder en breed vanboven. Gouden bouten op het deksel.

Ik vind het onwezenlijk dat we hier staan, bij een diepe kuil waarin enkel een houten plank ons scheidt van een man die niemand kent. Dus dit is wat ik vanaf nu zal doen, denk ik me, afscheid nemen van een onbekende.

Wanneer we perk U verlaten, staat een vrouw ons op te wachten. Ze is met een kleine auto gekomen, die geparkeerd staat achter de lange slee van het uitvaartcentrum. Het is een bejaardenverzorgster die meneer F.T. jarenlang aan huis heeft verzorgd. Toen ze van het OCMW vernam dat haar patiënt overleden was, wist ze dat niemand aanwezig zou zijn, dus besloot ze zelf te komen. Ze vertelt dat ze F.T. heeft gevonden met de kat liggend op zijn buik – die twee wilden geen afscheid nemen. Lang geleden had de verzorgster beloofd een goede thuis voor zijn dierbare poes te zoeken, wanneer hij er niet meer zou zijn. Zij had de kat nu in huis genomen.

‘Een mooi verhaal’, zeg ik tegen Jan, langs de brede lanen op weg naar de tramhalte. ‘Dat had je kunnen verwerken in je gedicht.’ Een grote reiger vliegt over.

‘Als we het vroeger hadden geweten’, antwoordt Jan.

De bejaardenverzorgster rijdt ons in haar autootje voorbij en wuift even. Zwijgend wandelen we verder.

EENZAME UITVAART NR. 3

Meneer R.H.

Meneer R.H. is op 21 februari 1923 geboren te Borgerhout en overleden in het Middelheimziekenhuis op 19 augustus 2009. Zijn uitvaart vond plaats op 27 augustus 2009 op de begraafplaats van Berchem. Dichter van dienst was Bernard Dewulf.

Enkele dagen nadat een mail van de Firma me meldde dat er een eenzame uitvaart op komst was, zag ik bij het boodschappen doen dat de chrysanten in de aanbieding stonden. Een 3-stek voor slechts 0,99 euro. Ik kocht twee 3-stekken chrysanten, typische grafbloemen. Bij de vorige uitvaart vond ik de berg aarde maar een kale bedoening. Bij het eenvoudige houten bord kon nog wel een bloemetje staan. In de zomer zou er niemand zijn om de chrysanten water te geven, maar toen ik de twee potjes chrysanten in een doorschijnend plastic draagtasje stak, gokte ik dat R.H. het vast wel mooi had gevonden.

Na een korte wandeling van de halte van tram 7 naar de begraafplaats van Berchem ben ik nog ruim op tijd. Bernard Dewulf stapt uit zijn auto, jasje over de arm, zonnebril op. In de twintig minuten die volgen huppelt het gesprek naar alle kanten; van opgroeiende kinderen naar het schrijven van een roman, en verder. Bernard moet er om vier uur zeker weer vandoor, zegt hij, want zijn zoon moet nog een lift krijgen om de trein te halen. Ik stel hem gerust dat de uitvaart waarschijnlijk niet lang zal duren.

Ik vraag Bernard of het is gelukt om een gedicht te schrijven voor de onbekende meneer R.H. Ook al had ik van het woonzorgcentrum Sint-Anna nog summiere gegevens gekregen, makkelijk schrijven is het niet. Behalve dat hij 'een

erg gesloten iemand' was, wisten we dat meneer R.H. van sport hield – meer bepaald van zwemmen en wandelen in de natuur – en dat hij postzegels verzamelde. Wel vijf albums vol. Hij was nog erg actief. Er werd door de Firma meegegeeld dat hij ongehuwd was, en kennissen noch familie had. Volgens zijn laatste wilsbeschikking wilde hij worden bijgezet op de begraafplaats van Berchem, en niet op Schoonselhof, wat de gebruikelijke procedure is.

Het is al later dan drie uur en we hebben de lange zwarte lijkwagen nog niet zien passeren, dus wandelen we naar de overzijde van de begraafplaats waar de andere ingang is. Bij het bijgebouw botsen we om tien over drie op ceremoniemeester Bert en drie dragers. Aan de straatkant wachten ze samen met de grafmaker van de gemeente op hun vierde man. Hij moet nog van een andere dienst komen, die is uitgelopen. Wanneer de laatste drager arriveert moet het snel gaan; we werpen onze sigarettenpeuken in de berm, zetten onze gsm's op stil en ik neem mijn tasje met chrysanten bij de hand.

De vier dragers haken per twee hun armen in elkaar en de kist wordt met een kleine stoet het kerkhof op gedragen. Vooraan loopt de graver in een oranje broek, daarna de schommelende houten boot, dan volgt Bert, en achteraan bungelen Bernard en ik. Ik vraag me af of de dragers dikke epauletten onder hun jassen dragen, tegen de schouderpijn, of dat ze af en toe van kant wisselen. Met hun oren tegen de zijkant van de kist gedrukt komen de dragers bij de uitgegraven kuil aan en wordt meneer R.H. op twee schragen geplaatst. Mijn twee chrysanten krijgen een plaatsje op de kist. Bert geeft me een teken dat het nu aan ons is, en op mijn beurt knik ik naar Bernard, die met vaste stem het gedicht voordraagt.

Voor R.H.

De eenzamen gaan zoals iedereen,
maar er kleven postzegels aan hun lakens
en zij stapten sprakeloos door de natuur.

We kunnen ze niet kennen, zoals talen,
maar niemand loopt ze blind voorbij.
We halen ze in in elk waaiend lichaam.

Soms zijn ze groot en beweeglijk,
in elke omgang zijn ze benoembaar.
Men komt ze tegen en groet hun naam

als een vriend, een vrouw of een holte.
Ze zijn herkenbaar aan onze gebaren
en bewegen zich onder elkaar als iedereen.

Er worden rolluiktouwen onder de kist geschoven die door de handvatten gaan, en nadat de schragen onder de kist vandaan zijn gehaald, draaien de dragers met een kleine zwaai de kist een halve slag om, tillen die boven de kuil en laten het houten gevaarte gelijkmatig zakken. De vijf in pak buigen rond het graf en dan is het weer onze beurt. Na het groeten gooit Bernard het in vieren gevouwen vel met het gedicht in het graf. Het dwarrelt naar beneden.

Tijdens de wandeling naar de auto besluiten we dat de begraafplaats van Berchem erg mooi is en haast gezellig aan doet. De graven liggen dicht opeen, met hier en daar een boom ertussen. Intiemer dan begraafplaats Schoonselhof. Bernard zet me af aan het rode licht achter het oude gerechtsgebouw van Antwerpen. Vanaf die hoek is het voor mij niet ver meer wandelen. In stilte slenter ik naar huis. 's Avonds krijg ik een mail van Bernard. Zijn zoon heeft keurig de trein gehaald.

EENZAME UITVAART NR. 4

Meneer J.K.

Meneer J.K. is op 27 september 1955 geboren te Mayen in Duitsland en overleden op Linkeroever te Antwerpen op 15 september 2009.

Zijn uitvaart vond plaats op 29 september 2009 op begraafplaats Schoonselhof. Dichter van dienst was Maarten Inghels.

Mijn fiets parkeer ik in de daarvoor voorziene stalling naast de Sint-Andrieskerk. Voor de hoofdingang van de kerk staat het busje van de Firma, het kofferdeksel staat als een grote mond open, en de vier dragers staan erbij te kijken en te roken. De koster is ook in de buurt – een gezette vrouw die met talloze kerksleutels in haar hand rammelt. De meegebrachte chrysant zet ik op de grond naast het trapportaal zodat ik de handen vrij heb om ook een sigaret op te steken. Ceremoniemeester Bert is er niet bij. De andere dragers en ik kennen elkaar nog niet zo goed, hun namen zijn me nog onbekend, we hebben elkaar nog niet veel te vertellen. Ik kan ze ook nog niet goed uit elkaar houden, elk in hun zwijgzame rol.

Ik had de slechts 107 woorden in de krant gelezen: ‘De politie van Antwerpen kreeg dinsdag rond 8 uur een oproep binnen over een lijk aan het Frederik Van Eedenplein op Linkeroever. [...] Het slachtoffer, een 53-jarige Duitser, lag tussen enkele banken. Hij was dakloos.’ Dat bericht stond ergens weggedrukt in een kolommetje, regionaal nieuws, waar er plek vrij was. De Firma nam twee dagen later contact met me op.

Paula komt aangestapt en begroet me hartelijk. Ze is lid van Kamiano, een initiatief van de Sint-Egidiusgemeenschap en een vaste waarde in het leven van wie in Antwerpen op

straat moet leven. Op woensdag en zaterdag organiseert Kamiano een maaltijd voor de armsten en de zwaksten in de stad, al zijn ze het bekendst geworden met hun jaarlijkse kerstmaaltijd voor de thuislozen. Daags nadat ik had toegezegd om voor meneer J.K. het gedicht te schrijven, nam Kamiano per mail contact met me op. Zij hadden J.K. goed gekend als een dakloze die regelmatig kwam eten, en onder zijn straatburen werd gewaardeerd om zijn hulpvaardigheid en charme. Je kon hem haast elke dag op de Groenplaats vinden, waar hij de laatste jaren veel vrienden zag sterven. Meneer J.K. heeft nog familie, onder wie twee zonen die in Duitsland wonen. Maar zij lieten weten niet aanwezig te zullen zijn – ze zouden wel bloemen laten leveren.

Kamiano had een kerkelijke dienst in de Sint-Andrieskerk vlak bij de Groenplaats geregeld. Het leek me onzinnig om me plots terug te trekken omdat er een gemeenschap was waarin J.K. functioneerde, dus spraken we af dat ik het gedicht alsnog zou voorlezen op begraafplaats Schoonselhof. Kamiano sloot de mail af met ‘daklozen worden niet oud’ en een uitnodiging om hun centrum te bezoeken. Het ligt in de schaduw van de politietoren. Er is een gaarkeuken waar verschillende vrijwilligers het eten ronddragen voor de vele gasten, er is een kapper en een wasserette, je kunt er douchen, een dokter consulteren en nieuwe kleren krijgen, en Paula zal me later meetronen naar de kleine onbekende kapel boven in het gebouw.

Een voor een druppelen kennissen van J.K. de kerk binnen. Hubert, een van zijn beste vrienden, is er. Een vrouw met vier zakken en een boodschappenwagentje klimt de trappen op, de wieltjes tikken bij elke trede tegen het beton. Ze gaat helemaal achteraan zitten. Een andere man neemt met zijn digitaal toestel enkele foto’s van het bonte gezelschap

dat in de linkerbeuk zit. Na drie scherpe flitsen duwt hij het toestel in Huberts handen, gaat zelf weer zitten, en vraagt Hubert om een foto van hem te nemen. Paula fluistert me in de rechterbeuk toe dat deze fotograaf zo veel mogelijk uitvaarten bezoekt. Ik hoor het digitale piepje en een flits weerkaatst in de hoge gewelven. Vier vrouwen van Kami-ano zetten bij het binnendragen van de kist het intredelied in, waarna psalm 23 wordt gezongen: 'Voorspoed en zegen verlaten mij nooit, elke dag van mijn leven. Het huis van de Heer zal mijn woning zijn voor alle komende tijden.' Naast de foto van meneer J.K. staat mijn chrysant. Verder zijn er geen bloemen aangekomen om op de kist te leggen. Tijdens de ceremonie zijn nog enkele mensen binnengekomen. De afscheidsviering wordt afgesloten met tien mensen.

Hubert en ik rijden mee in de auto van Paula. De andere daklozen trekken met hun hebben en houden terug naar de Groenplaats. Door een ongeval in de Nationalestraat zijn we onverwacht vroeger op Schoonselhof dan de dragers, die voor ons zijn vertrokken. Ons kleine gezelschap rijdt door naar perk U, waarna de kist naar de kuil wordt gedragen. Een van de dragers zet nog een gebed in, Hubert begint te snikken en ik draag mijn gedicht voor.

Afstand

Er was u misschien het verkeerde deel
van de aarde toebedeeld, u had uw huis
vast met andere ramen voorgesteld maar

uiteindelijk gaat alle leven om een afstand:
de lap vlees tussen twee ogen, de pendelende
pas van land tot land, het gekruip van de dood
over het plein dat te weinig hoeken kent.

Niet de honderdenzeven woorden in de krant,
niet het reizende volk dat u vandaag eert,
niet alle bezoek maakt het verschil,
evenmin dit gedicht.

Misschien deed uw charmant accent
het wel werd mij verteld, of was u
het mooist met uw schaterlach die
de roest tussen de gewrichten wegwast.

Het laatste ommetje bracht u op
een andere oever vanwaar u naar
het water staarde, eventueel
een nieuwe comfortzone zocht.

Maar de knapste afstand was toch deze:
onberoerd liet uw geslenter niet.

Onderweg naar het stadscentrum vertelt Paula over meneer J.K., die binnenschipper is geweest. Over de vaart als metafoor voor de vrijheid, en hoe ongelukkig binnenschippers zich kunnen voelen aan wal. Hoe meneer J.K. die bewuste avond op zijn eentje naar Linkeroever trok, op een bankje ging zitten en hoogstwaarschijnlijk naar de Schelde keek.

EENZAME UITVAART NR. 5

Meneer H.D.R.

Meneer H.D.R. is op 30 juni 1923 geboren te Antwerpen en daar overleden op 27 oktober 2009. Zijn uitvaart vond plaats op 4 november 2009 op begraafplaats Schoonselhof. Dichter van dienst was
Lies Van Gasse.

Ik stop de witte roosjes in een draagtasje – de rozenknoppen piepen net boven de rand uit – en hang het zakje aan mijn stuur. Er zullen al genoeg chrysanten staan, stel ik me voor, twee dagen na Allerzielen. Vanuit het raam lijkt het mooi fietsweer, maar dat is niet het geval wanneer ik buiten sta. Ik rijd nog redelijk stabiel mijn straat uit, maar vanaf de Britselei stelt de harde wind mijn evenwicht zwaar op de proef. Het is maar een klein stukje naar de Amerikalei, waar ik alweer moet afslaan, de Brederodestraat in. Dan steek je de singel en de ring over via de brug en dan steeds rechtdoor langs de Sint-Bernardsesteenweg, je kunt het niet missen. Op dat korte eind vliegen er al drie herfstbladeren met de striemende wind tegen mijn hoofd.

In de Brederodestraat krijg ik nog beschutting van de kapperszaken, de shoarma- en pitatenten, enkele groenteboeren en tapijtenloodsen of ijzerwinkels, maar op de Sint-Bernardsesteenweg heb ik wind tegen en krijg ik het benauwd. Nadat ik het zigzaggen en stuurtrekken heb opgegeven – anders redden de rozen voor meneer H.D.R. het nooit – moet ik lijdzaam toezien hoe opnieuw drie trams me voorbijsteken. Ik heb spijt van mijn sportieve opstoot, maar ik stamp nog even op de trappers voor meneer H.D.R.

De laatste dertig meter naar begraafplaats Schoonselhof leg ik zwaar hijgend af. Buiten adem zet ik mijn fiets tegen

de eerste boom aan de ingang en vind ik het busje van de Firma.

‘Meneer H.D.R. had nog een zoon’, vertelt Ann – ze is de ceremoniemeester van dienst. Haar heb ik nog nooit eerder gezien, en naast Anthony en Bert is zij weer een nieuwe medewerker die ik met een naam kan verbinden. ‘Maar ze hadden al zestig jaar geen contact meer.’ Dat verhaal had Renée me al gemaïld, de rechterhand van Anthony die ik nog nooit heb ontmoet. Van Anthony heb ik niets meer vernomen. Na de informatie over geboorte- en sterfdatum en het adres waar meneer woonde, een drukke multiculturele straat in Antwerpen, sloot Renée het bericht af met ‘verdere gegevens hebben we niet’.

Ondertussen is dichter Lies Van Gasse gearriveerd. Met de tram; een uitstekende keuze. ‘De zoon van meneer H.D.R. vond het goed dat we er een dichter bij haalden’, vervolgt Ann. ‘Dan gebeurde er nog iets.’

De ceremoniemeester wacht op de lange corbillard die meneer H.D.R. brengt, en ik stel voor dat Lies en ik alvast naar perk U stappen.

Bert komt met een kleine auto redelijk vinnig aangereden. De natgeregende bladeren in de goot worden vakkundig herleid tot een bruingele pap. De lange lijkwagen volgt en de kist wordt op de schragen naast het graf gezet. Mijn witte roosjes legt Ann op het hout.

Bert legt uit dat wij het laatste woord hebben, waarna we kunnen groeten op de manier die ons het best past. Lies en ik kiezen de kleine buiging, nadat ze eerst het gedicht heeft voorgelezen.

Twée komma's

U weet niet waarom ik opbied
tegen uw afwezigheid.

Net als ik vraagt u zich af
waarheen mijn zinnen gaan
als uw ontbreken mij de weg wijst,

want net zomin als ik koos
voor dit novemberhart
met spatten op het pantser,

voor modderige lanen
en herfstwind aan uw voordeur,

net zomin koos u.

Het is een traag hart
en de wensen die het inslikt,
worden pas later uitgespuwd.

's Avonds strompelt u de deur in,
waar u even op de stilte wacht
voor u zich terugtrekt in haar kamers.

Een voorbijganger kijkt om.
Huizen zuigen mensen aan.

Dan nacht. De hemel sluit.
Uw stappen worden stiller.

Ik hoop dat het u dragen kan
naar waar de zonnen schitteren.
Uw naam, twee komma's,
de bescheiden storm daartussen.

Na het gedicht, onze buiginkjes en het zakken van de kist in de kuil krijg ik de keuze of de rozen op het graf moeten liggen of met de kist mee onder de grond mogen gaan. Ik antwoord dat de bloemen boven de grond mogen uitbloeien. Lies laat haar in vieren gevouwen velletje met het gedicht door een van de grafmakers op de kist leggen. Dat mag wel met meneer H.D.R. mee.

Nadat alles zijn plek heeft gekregen, meneer H.D.R. zijn laatste rustplaats heeft gevonden, gaat het snel. De dragers schudden even hun schouders los, stappen weer in de auto en we nemen afscheid van ceremoniemeester Ann. Met drie auto's snellen ze weer weg. Lies en ik wandelen naar de uitgang, waar we onder een knotwilg gedag zeggen. In omgekeerde richting gaat het fietsen eens zo snel, en zo waai ik ongemerkt de stad weer in.

EENZAME UITVAART NR. 6

Meneer R.L.

Meneer R.L. is op 19 februari 1950 geboren te Antwerpen en daar overleden op 2 december 2009. Zijn uitvaart vond plaats op 10 december 2009 op begraafplaats Schoonselhof. Dichter van dienst was Andy Fierens.

Renée van de Firma heft haar mails steeds op dezelfde manier aan, en sluit ze identiek weer af. Daartussen zit een opsomming van biografische gegevens, geplukt uit het Rijksregister. Veel gegevens zijn het nooit. Ik verwachtte dat er meer gegevens over de doden bekend zouden zijn, dat er formulieren bestonden met de haarkleur, grootte en het gewicht, maar blijkbaar weten de computers nog niet alles van ons.

De mail van Renée maakt gewag van een eenzame uitvaart die ze moeten verzorgen voor het Sociaal Centrum Vee-markt. Meneer R.L. heeft familie maar 'deze doet volledig afstand van hem'.

Meer afstand dan de dood kan ik me niet inbeelden.

Ik bel Andy Fierens op, die een mooi gedicht zal proberen te schrijven. Hij heeft anderhalve dag om het gedicht voor meneer R.L. neer te pennen. Wanneer ik het gesprek beëindig, beslis ik om langs meneer R.L.'s oude straat te fietsen. Het is niet ver en bruikbare informatie voor het gedicht hebben we niet. Zijn brievenbus zit vol reclamefolders, en achter zijn raam op de gelijkvloerse verdieping hangt een versleten vitrage, die mijn inkijk op de donkere woonkamer beperkt.

Als ik bij de buurman aanbel, kan die me niet veel meer vertellen dan dat meneer R.L. nogal op zichzelf was en al-

leen leefde. Meneer R.L. had nog wel kinderen met wie hij niet meer sprak en een broer die schuin tegenover hem woonde. Sinds de dood van die broer afgelopen zomer was R.L. meer op café te vinden dan elders, zei de buurman nog. En toen werd hij ziek.

Wanneer Andy en ik ceremoniemeester Bert aan de ingang van de begraafplaats vinden, merken we op dat er nog bezoekers voor de uitvaart zijn. Eerst twee vrouwen die zeggen verre familie te zijn, en dan duikt er nog een broer op van meneer R.L. Daar wist Bert helemaal niets van, maar het is allemaal goed voor hem. Bert is zoals steeds zijn hartelijke zelf, maar wordt toch wat ongeduldig; het is drie uur en de grafmakers wachten niet.

Er is wat verwarring; volgens de nabestaanden moeten we nog wachten op twee familieleden die ‘van ver komen’. Andy en ik duiken al bij Bert in zijn vinnige autootje – met mijn lange benen mag ik vooraan – en in de spiegels zien we een Nederlandse wagen het kerkhof oprijden. Uiteindelijk kunnen we een stoet vormen die van de ingang naar het perk rijdt. In de boom aan het perk zit een grote troep kraaien.

Bert legt aan de twee vrouwen, de broer en de inzittenden van de Nederlandse wagen uit wat onze komst betekent: dat er een dichter bij is die iets heeft geschreven voor de eenzame R.L. Andy fluistert tegen mij iets over het gedicht. Dat hij hoopt dat het niet in het verkeerde keelgat schiet, er staat iets in over zijn kinderen, over ruzies.

We stappen het perk op en dan is het Andy’s beurt.

R.L.

was wekenlange regen voorbode van dit lot?
had het zijn zaad sinds lang in jou gezaaid?
of kwam het ongedacht, als iemand die je laat

voorgaan in een drukke bar. het leven heeft
zijn wetten, de dood zijn rituelen. we zijn hier
omdat we hier zijn. dat moet volstaan. tot we

vertrekken, om dezelfde vage reden. daartussen
vullen we de dagen, het staren naar de slinger
van de klok. wat zeg je als men vraagt waarom

je kinderen niet spreken of hoe het is, nu een broer
uit zicht verdween. je slikt en staart, woorden lopen
jankend van je weg. zie. zie dat blad daar aan die

boom, het wuift als een vermoeide hand, breekt niet
van de tak maar laat langzaam los, valt niet, wiegt
zachtjes naar de grond. het is december, bijna kerst

– geen vetes meer, geen tranen. hoe helder
deze eerste nacht onder een bloedloze maan.

Bert rondt de begrafenis af met de mededeling dat wie wil de kist kan groeten op de manier die hem het meest geschikt lijkt – niets is ongepast. Er wordt wat onwennig heen en weer geschuifeld, niemand maakt aanstalten, tot er toch middels een klein duwtje in de rug beweging komt in het gezelschap. Dan is het voorbij, de kist wordt hakkelend de kuil in gelaten. Bij het verlaten van het perk ontstaat een kleine reünie van de familieleden. Er wordt gelachen en gezoend. Het is duidelijk: men heeft elkaar sinds lang niet meer gezien.

Van Bert krijgen Andy en ik nog een kleine lift naar de uitgang van de begraafplaats. Aan de terminus van tram 24, net tegenover de ingang van de begraafplaats, is er café De Leuvenaar, waar Andy en ik koffie en wijn nemen. Onze sobere koffietafel voor meneer R.L. Er wordt een eigenaardig biljartspel gespeeld en op het prikbord aan de toiletten hangt de mededeling dat er een ‘teerfeest’ wordt georganiseerd. Door het raam zie ik de wolken openbreken en een grote troep kraaien vliegt krijsend op.

EENZAME UITVAART NR. 7

Meneer M.V.d.B.

Meneer M.V.d.B. is op 5 september 1936 geboren te Hamont en in het Sint-Vincentiusziekenhuis te Antwerpen overleden op 23 januari 2010. Zijn uitvaart vond plaats op donderdag 4 februari 2010 op begraafplaats Schoonselhof. Dichter van dienst was Stijn Vranken.

Ik zie mijn buurvrouw vaak televisie kijken. Dat doet ze meestal de hele dag door. Ze kijkt naar alle herhalingen van elke middelmatige soap en neemt er de vertoningen van de saaie middagfilms nog bij. Zelden komt er bezoek. Dat het kon gebeuren dat een van mijn vele burens eenzaam oud werd, om ten slotte onopgemerkt te sterven, was niet ondenkbaar.

Meneer M.V.d.B. woonde in een troosteloos grijs appartement boven een ouderwetse kapperszaak in de straat die dwars op de mijne ligt. Ik kom er elke dag haast zeker tweemaal voorbijgefietst of -gewandeld. Nooit eerder had ik zijn appartement boven het lelijke kappersinterieur op de benedenverdieping opgemerkt – dat iemand er zijn haar liet kappen had ik nog nooit gezien. Meneer M.V.d.B. kocht zijn brood vast bij de bekende bakker op de hoek, de straathoek die we delen, die onze twee straten met zijn warme broodgeur verbindt. Het is eveneens perfect mogelijk dat ik achter hem in de rij stond bij het boodschappen doen in de buurtsupermarkt. Dat we elk een krant kochten en de deur voor elkaar openhielden bij het verlaten van de winkel, dat onze blikken kruisten.

Maar niets van dit alles verandert iets aan het jammerlijke einde van meneer M.V.d.B., die onwel werd en op het laatst in het ziekenhuis moest verblijven, waar hij op zaterdag

23 januari overleed. Sociaal Centrum Oever gaf de opdracht voor de begrafenis, aangezien het ziekenhuispersoneel geen familie vond. Het wordt me niet meteen duidelijk wie me nog iets over meneer M.V.d.B. kan vertellen. Wanneer ik op maandagochtend, stipt om negen uur in de ochtend, het Sociaal Centrum Oever bel, antwoordt een meisje in gebrekkig Nederlands: 'Ik niets weet, ik niets weet.' Als ik de reden van mijn telefoontje nog eens uit de doeken doe, voert ze meneer M.V.d.B.'s naam in in de computer waarna ze het telefoonnummer van een naburig sociaal centrum dicteert. M.V.d.B. behoorde strikt genomen niet tot hun district en dus moet ik maar bij de juiste diensten aankloppen. Wanneer ik om tien over negen het andere sociaal centrum opbel, verklaren ze dat ik beslist bij Sociaal Centrum Oever moet zijn, want 'meneer was immers door iemand van Sociaal Centrum Oever ingevoerd in de computer', zagen ze.

Sociaal Centrum Oever heeft nu iemand anders aan de receptie zitten, en ik word snel doorverbonden met Tatiana, die de dood van M.V.d.B. heeft verwerkt in de computer. Meneer behoorde inderdaad niet tot hun district, vertelt ze, en was ook bij leven geen vaste klant. Maar omdat na zijn overlijden geen familie werd gevonden, schakelde het ziekenhuis hen in om de uitvaart te regelen. Het sociaal centrum had nog naar familieleden gezocht, maar niemand gevonden. Kortom, niemand weet mij iets over meneer M.V.d.B. te vertellen.

We dragen alleen zijn naam bij ons, wanneer Stijn Vranken en ik begraafplaats Schoonselhof betreden. Bert is er met zijn eigen auto opnieuw bij. Er staat ook nog een wagen met vijf inzittenden te wachten. We stellen ons voor aan wat familie blijkt te zijn.

‘Een broer en twee zussen’, zegt de man die uitstapt en ons de hand schudt. ‘Ik ben de neef, en mijn vrouw is er ook nog bij.’

‘Goed dat jullie erbij kunnen zijn,’ zeg ik, ‘zo wordt het toch niet helemaal een eenzame uitvaart.’

‘M. wilde al tweeëndertig jaar geen contact meer met ons’, vervolgt de man. ‘Wij hadden al talloze pogingen ondernomen.’ We zwijgen. ‘Wij hebben verschillende keren geprobeerd. In al die jaren. Maar hij wilde niet.’

We spreken nogmaals ons medeleven uit, en vragen of het goed is dat we alsnog het gedicht voor M.V.d.B. voordragen, aangezien hun komst niets verandert aan onze intentie om ons respect te betuigen aan meneer M.V.d.B.

De neef knikt instemmend: ‘Wij kunnen niet zeggen hier met veel genegenheid te staan. Wij komen uit respect, maar tweeëndertig jaar is lang.’

Even later staan we met zeven rond de kist – de grafmakers en de dragers niet meegerekend. Bert benadrukt nogmaals het belang van een laatste groet te brengen, op de manier die ons het beste lijkt. Enkelen in het gezelschap raken de kist aan, anderen buigen licht hun hoofd of zeggen een laatste woord. Maar niet vooraleer Stijn zijn gedicht voor M.V.d.B. heeft voorgedragen.

En verder

Zoals de stilte hier staat, netjes en gepast
tussen hemel en aarde, zo stamelde zij jaren
door je kamer. Althans dat dacht ik
alvast wat onhandig om je naam heen.

En verder? Vroeg ik.
Niets. O ja, en ook: Niemand.

Zoals wij hier staan, ongepast in onszelf.
Het had niet dunner gekund. Zelfs de dood
vindt hier niet veel aan. Alleen het vel
moet nog geruimd.

Zo wankelt het woord aan de einder.
Te laat als nooit tevoren.

Op de terugweg in tram 24 zie ik de volgende lijkwagen richting de begraafplaats rijden.

